

Петряєва З. Ф., Іващенко Г. А.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІТЧИЗНЯНОГО ТА ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В світовій практиці фінансового менеджменту в залежності від постановки цілей, вибору джерел фінансування та об'єктів інвестування виділяють різні концепції управління фінансовими ресурсами підприємств.

Деякі авторитетні вчені-економісти виділяють три концептуальні моделі управління фінансовими ресурсами підприємств: англо-американську, японську та німецьку [2 – 3]. Інші вчені [4] дотримуються альтернативного підходу та стверджують про наявність лише двох концепцій прийняття рішень щодо управління фінансовими ресурсами: аутсайдерської (американської) і інсайдерської (орієнтованої на банки), яка об'єднує в собі японську та німецьку. По-іншому їх називають «ринковою» та «пов'язаною», тому що вони базуються на двох різних фінансових системах.

Аутсайдерська концепція управління фінансовими ресурсами підприємства базується на розпорошеності капіталу і відносно слабкій участі власників в управлінні і контролі над грошовими потоками. Інсайдерська концепція управління фінансовими ресурсами підприємства враховує концентрацію капіталу навколо великих банків в «пов'язаній» фінансовій системі, слабе дроблення позикового капіталу і існування прямих фінансових залежностей між контрагентами.

Ключові концептуальні положення англо-американської моделі використовуються в основному в США, Великобританії, Канаді, Австралії, Новій Зеландії. Такій моделі властиві наявність індивідуальних акціонерів і постійно зростаюча чисельність незалежних і не пов'язаних з головною компанією акціонерів, яких називають «аутсайдерами». Основною метою діяльності інституційних інвесторів є моніторинг діяльності підприємства.

Основною відмінністю використання англо-американської моделі управління фінансовими ресурсами є те, що: у США акціонери не мають права голосувати за розміром дивідендів, а у Великобританії це питання виноситься на голосування. В умовах України використання даної моделі управління фінансовими ресурсами досить ускладнено в зв'язку з постійною зміною законодавчої бази та значним впливом фактору корупції.

Німецька модель управління фінансовими ресурсами використовується в Німеччині, Австрії, Швейцарії, Нідерландах, Скандинавських країнах, Франції та Бельгії. Головною особливістю німецької моделі управління фінансовими ресурсами є вимога схвалення акціонерів дій відносно розподілу чистого прибутку, зокрема, виплати дивідендів та використання коштів.

Банки володіють 30% акцій в структурі капіталу; підприємства – 45 %; пенсійні фонди – 3 %; індивідуальні акціонери – 12 %. Індивідуальних акціонерів набагато нижчий відсоток, ніж при англо-американській моделі управління фінансовими ресурсами.

Діючі в Німеччині законодавча й суспільна структури розроблені таким чином, щоб рівномірно враховувати інтереси службовців підприємств, банків і акціонерів в системі фінансового управління підприємствами. І хоча в цілому система зорієнтована на ключових учасників ринку, досить значна увага приділяється й дрібним акціонерам та підприємцям. В економічних умовах України спостерігається незначний рівень врахування інтересів представників малого бізнесу в зв'язку з глибоким зв'язком великого бізнесу та політичних сил.

Третя досліджувана модель управління фінансовими ресурсами – це японська модель, яка використовується переважно в Японії. Японська модель управління фінансовими ресурсами підприємства є багатогранною та інтегрує в собі наявність промислово-фінансової групи «кейрецу», яка включає банки, які внесли значні інвестиції в фонд підприємства.

Японська модель синтезує соціальну організованість на рівні підприємства та ділову організованість на рівні індустріальної групи. Для

японської моделі характерна активна роль держави, яка бере участь у стратегічному плануванні діяльності підприємства.

В японській моделі управління фінансовими ресурсами акценти інтересів зміщуються на загальні корпоративні та державні. Переважна більшість японських компаній взагалі не мають зовнішніх членів, і правління є представником інтересів компанії і її провідних пайовиків. При цьому в японській моделі управління фінансовими ресурсами майже повністю відсутні такі елементи німецької системи, як представництво службовців і наявність представників від банків.

Не дивлячись на те, що Україна є країною з ринковою економікою, управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств здійснюється до цього часу так як в умовах перехідної економіки, інтегруючи в собі риси ринкової економіки та застарілої командно-адміністративної. Специфіка таких фінансових реалій обумовлена, перш за все, недостатнім розвитком фінансового ринку і, зокрема, ринку позикового капіталу. Підприємствам надзвичайно складно розвиватись в зв'язку з тим, що відсоткові ставки за кредитними ресурсами дуже високі, забезпечення позикових коштів повинно бути також надзвичайно високим. Негативний вплив на управління фінансовими ресурсами здійснює гостра політична криза.

Ефективне управління фінансовими ресурсами вітчизняних підприємств в таких умовах господарювання можливе лише висококласними ризик-менеджерами, які добре знають ментальні та специфічні особливості ведення бізнесу на Україні. Аналіз ефективності управління фінансовими ресурсами на Україні показує, що без інтеграції фінансового та промислового капіталів в масштабах, достатніх для успішної конкуренції на світовому ринку, нарощування української економіки і особливо підприємств кризових галузей неможливі. Великі фінансові зливання зі значними ресурсами і зв'язками можуть стати передумовою підвищення фінансової стійкості та нададуть значні переваги в саморозвитку таких підприємств. Розвиток інтеграційних процесів управління фінансовими ресурсами в агропромисловому комплексі – це

надзвичайно важливий і відповідальний економічний процес, що вимагає зваженого і продуманого підходу, комплексних наукових досліджень інтеграційних зв'язків і відносин в умовах трансформаційних ринкових змін.

У процесі проведеного дослідження встановлено, що формування і розвиток великих компаній як перспективної організаційної форми підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами науково обґрунтовано теоретичними концепціями кооперування в міжнародному бізнесі: теорією галузевої конкуренції (М. Портера), транзакційних витрат (Р. Коуза, О. Ульямсона, У. Меклінг, А. Аліана, Г. Харта), залежно від ресурсів (Б. Півня, К. Прахалад і Г. Хемел), ігор (Дж. Ф. Неймана, О. Моргенштерна, К. Форхаймера, Дж. Неша).

Інтеграція, яка застосовувалася в умовах відсутності ринкових відносин в радянські часи, була пов'язана з вирішенням наступних завдань: визначення локальних зон впливу суміжних виробництв, оптимізації транспортних потоків сировини і кінцевої продукції, утилізації відходів виробництва, розміщення побічних виробництв, підвищення рівня зайнятості та працевлаштування.

На сучасному етапі розвитку економіки крім перерахованих завдання інтеграції в агропромисловому комплексі виникає необхідність вирішення ряду дуже серйозних додаткових проблем щодо стабілізації ринкового середовища шляхом її організації, створення сприятливих умов здійснення економічної діяльності, зняття взаємних бар'єрів, можливості посилення конкурентних позицій і контролю над ринковою ситуацією, внаслідок чого розвиток нових виробничо-економічних взаємин між підприємствами виступає вектором вдосконалення функціонування молокопереробної підсистеми.

Характерною особливістю розвитку молочного бізнесу в світі є стрімке зростання концентрації виробництва: найбільшим кооперативам, які займаються переробкою молока є: «Fonterra» в Новій Зеландії, «Dairy Farmers of America» у США, «Arla Foods» в Данії, «Danone» у Франції. Саме цим лідерам молокопереробної галузі належить переважна частину ринку молока і

молочних продуктів у світі. Структура питомої ваги світового ринку молочної продукції за показником виручки від реалізації продукції зображена на рис. 1.

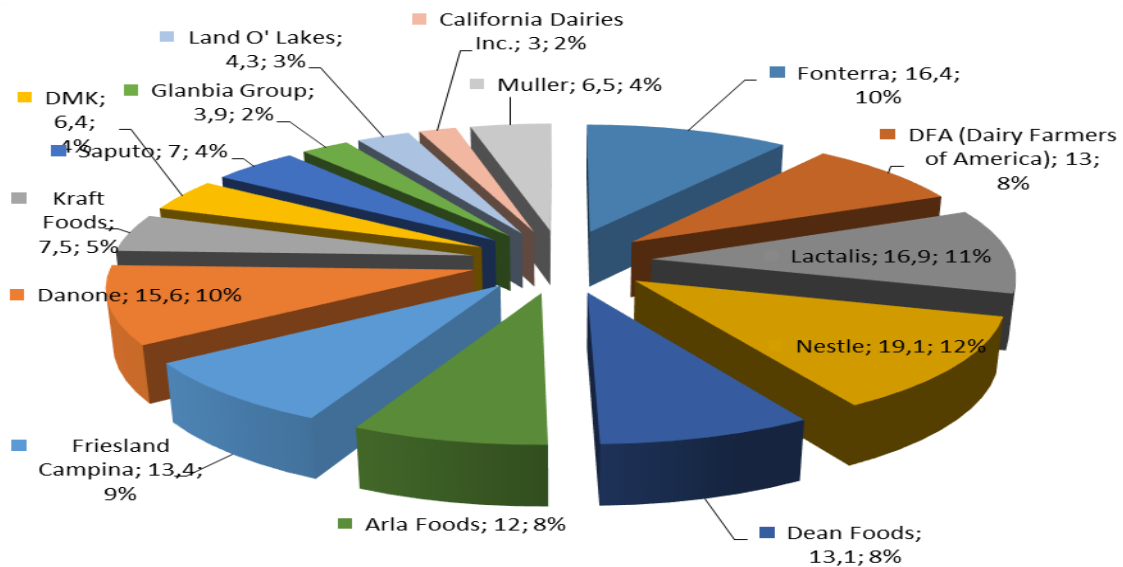

Рис. 1. Структура питомої ваги світового ринку молочної продукції за показником виручки від реалізації продукції

Високий ступінь концентрації молочного бізнесу надає кооперативам можливість використовувати найсучасніші технології переробки, проводити гнучку товарну політику, отримати доступ на міжрегіональні та міжнародні ринки, комбінувати молочний бізнес з матеріально-технічним постачанням та іншими важливими послугами, послаблювати негативний вплив сезонних коливань у виробництві молока. Великі багатогалузеві і багаторівневі компанії здатні не тільки оперативно реагувати на попит, володіючи фінансовим і кадровим потенціалом, але фактично визначати структуру і динаміку ринку.

У перспективі в молочному бізнесі очікується формування 8 – 10 найбільших транснаціональних корпорацій з товарообігом кожної близько 10 млрд. дол. США, які зможуть контролювати до 80 % експорту молочних продуктів у світі. На сьогодні виробництво молока і молокопродуктів в Україні є одним із найбільш перспективних напрямів розвитку в аграрному секторі. Молочна галузь, до складу якої входять маслоробна, сироробна,

молочноконсервна підгалузі, а також виробництво продукції з незбираного молока, на сучасному етапі є однією із провідних в структурі харчової індустрії України.

Молоко і молочні продукти традиційно займають досить високу питому вагу в раціоні харчування населення України. Молочна промисловість України має значні потужності і налічує понад 200 підприємств, із них лише половину можливо віднести до категорії великих. Однак за останні 20 років діяльність молокопереробних підприємств визначається рядом кризових тенденцій, пов'язаних, насамперед, із наростаючим дефіцитом сировини, зростанням цін на молочну продукцію при одночасному зниженні платоспроможного попиту населення, формуванням несприятливої кон'юнктури світового ринку молокопродуктів. У деяких регіонах України працюють 1-2 молокоперобних підприємства. Сьогодні для галузі характерні різкі контрасти – одні виробники розвиваються успішно, а інші ж перебувають на межі виживання [1].

За даними Держкомстату України, обсяги виробництва молока протягом 1993-2014 рр. скоротилися на 62%, тобто, якщо у 1993 році вироблялося 18376,5 тис. тон молока, то станом на кінець 2014 р. обсяг виробленого молока всіма категоріями господарств становив лише 11377,6 тис. тон [5].

Важливим аспектом аналізу стану та перспектив розвитку галузі є визначення її експортно-імпортного потенціалу. Вітчизняна молочна галузь має високий експортний потенціал. Україна постійно працює над розширенням зовнішніх ринків збуту вітчизняної молочної продукції. Вона займає велику частку в загальному експорті нашої держави. Молокопереробними підприємствами щорічно експортується близько 1 млн. тон молокопродуктів у перерахунку на молоко. Основними експортерами є Молдова, Казахстан, Туркменістан, Азербайджан та Грузія.

Згідно із даними Державної служби статистики, у 2014 р. експорт молочних продуктів з України склав 144,5 тис. т. (\$508,1 млн.). Найбільше експортується сирів – 62,5 тис. т (43,3%), молока згущеного – 41,5 тис. т, сироватки – 22,3 тис. тон [5].

В нашу країну імпортуються окремі види десертно-йогуртової продукції та високоякісних сирів. Основні постачальники продукції на вітчизняний ринок – Польща, Білорусь, Франція і Німеччина. Слід відзначити, що імпорт для України не зовсім вигідний через подорожчання світових цін на молокопродукти, такі як вершкове масло, згущене молоко, молочна сироватка. Так, ще в 2010 році Україна скоротила імпорт продуктів молоковиробництва на 27,1%, тобто 33,6 тис. т., на загальну суму 113,1 млн. доларів. Такі заходи були прийняті з причини невідповідності продукції нормам безпеки України за фізико-хімічними та мікробіологічними показниками. Сальдо зовнішньої торгівлі молочними продуктами становить \$210 млн., що на 17% нижче минулорічного сальдо за відповідний період [5].

В Україні існує сезонність виробництва молока-сировини: у літні місяці його виробляється практично вдвічі більше, ніж у зимовий період. Якщо зафіксувати ціни на молоко, особливо в літній період, коли воно переробляється на сухе молоко, вершкове масло і сир, то його просто не будуть купувати. Тому головним завданням уряду має стати стимулювання споживання молока і молочних продуктів у країні. Наприклад, сьогодні Франція та Скандинавські країни споживають понад 590 кг молока на людину в рік, Прибалтійські країни – понад 300 кг, Росія – близько 250 кг. В Україні цей показник знаходиться на рівні 200 кг [5]. У багатьох країнах ЄС проводяться рекламні кампанії із популяризації молочних продуктів.

Важливим аспектом аналізу галузі є визначення її експортного потенціалу. Значним стимулом для розвитку ринку молокопродукції могло б стати збільшення її експорту. Молоко в Україні виробляється в достатньому обсязі. Питання тільки у співвідношенні його якості та експортних цін [6].

Нині вітчизняні товаровиробники не можуть постачати молочну продукцію у країни ЄС, оскільки для цього необхідно пройти сертифікацію всього циклу виробництва: від поля, на якому вирощуються корми для корів, до кінцевої продукції – молока і молочних продуктів, які виробляються молокопереробними підприємствами.

Для проведення аналізу галузі доцільним буде використання PEST-аналіз. Сутність PEST-аналізу полягає у виявленні й оцінці впливу факторів макросередовища на результати поточної й майбутньої діяльності галузі. Метою PEST-аналізу є моніторинг змін макросередовища за чотирма вузловими напрямками і виявлення тенденцій, подій, невідконтрольних підприємству, але здійснюючих вплив на прийняття стратегічних рішень. Результати аналізу оформлюємо у вигляді матриці, підметом якої є фактори макросередовища, присудком – сила їх впливу. За результатами проведення PEST-аналізу молочної галузі, найбільший вплив на вітчизняну молокопереробну галузь мають група техніко-технологічних, а також економічних факторів.

Для успішного розвитку молочної індустрії в Україні бракує адекватної та стабільної державної підтримки. Вона у нас у сільському господарстві, як і у молочній галузі, зокрема, є значно нижчою у порівнянні із іншими країнами-виробниками молочної продукції. Також бракує інвестиційних ресурсів.

Очевидним є висновок про необхідність покращення інвестиційної привабливості як в Україні в цілому, так і молочної галузі зокрема. Потрібно здійснити ряд заходів для перетворення потенційних можливостей країни в реальний економічний ефект у вигляді нарощування обсягів виробництва і реалізації молочної продукції в світі.

Аналіз стану ринку молока та молочних продуктів України дає підстави стверджувати про складність умов функціонування підприємств молокопереробного комплексу. Основним чинником зниження конкурентоспроможності підприємств як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринку є якість молока-сировини, що прямо пов'язаний з якістю продукції молокопереробних підприємств.

Український ринок молочної продукції має реальні можливості стати досить прибутковим бізнесом і потужним експортером молокопродуктів вітчизняного виробництва на європейські ринки і ринки інших країн світу.

Розміри українських підприємств не можуть гарантувати їх конкурентоспроможність в порівнянні з більш великими закордонними компаніями не тільки на зовнішньому, але й на внутрішньому ринку. Українським підприємствам-переробникам молока необхідно створити потужні наскрізні, добре організовані і мотивовані українські та транснаціональні продовольчі компанії, організовані по горизонталі і вертикалі. Такі компанії повинні охоплювати всю інфраструктуру від виробництва вихідної сільськогосподарської сировини до його переробки, отримання широкого асортименту високоякісного продовольства і збуту як всередині країни, так і розробляти стратегії розширення ринків збуту за кордоном.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондаренко В. М. Розвиток ефективного виробництва молока та його промислової переробки в Україні / В. М. Бондаренко // Економіка АПК. – 2010. – № 5. – С. 61 – 64.
2. Бригхэм Ю. Финансовый менеджмент / Ю. Бригхэм, М. Эрхардт. – Спб. «Питер» – 2009. – 960 с.
3. Лафта Д. К. Эффективность менеджмента организации: Учеб. пособие / Д. К. Лафта. – М.: Русская Деловая Литература, 2009 – 378 с.
4. Матвійчук Д. О. Теоретичні основи формування фінансових ресурсів підприємства в сучасних умовах господарювання. – Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. - № 5. / Т. 2. – С. 80 – 82.
5. Міністерство аграрної політики України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/>.
6. Павличенко М. Г. Ринок молока в Україні та перспективи для різних категорій господарств / М. Г. Павличенко // Молочна промисловість. – 2011. – № 5. – С. 18 – 20.